

ORIGINAL

Der er mange dilemmaer,
fordi vi i høj grad skal ind og
fortolke beboernes ønsker

Inger Simonsen
seksualvejleder

*Døvblindfødte møder verden med
føle-, smags- og lugtesansen - både
når det gælder seksualitet og andre
områder af tilværelsen. Her går
konsulent Helen Østergaard på
opdagelse i sansehaven sammen
med beboeren Marianne Rusbjerg.*

Socialudvalget (2. samling)
SOU alm. del - Bilag 236
Offentligt

Seksualitet i mørke og tavshed

Handicappede og seksualitet

I en serie artikler sætter Socialpædagogen fokus på handicap og seksualitet.

Afsættet er en rundspørge blandt 27 handicaptilbud, som er blevet om at fortælle om deres holdning til og politik for brugernes seksualitet.

Med det lille antal deltagere er undersøgelsen ikke videnskabelige, men den giver et fingerpeg om, hvilke problemer og dilemmaer, arbejdet med de handicappedes seksualitet rejser. Serien startede i Socialpædagogen nr. 17 fra 26. august og fortsætter i de kommende numre.

Artiklerne fra serien er sammen med tidligere artikler fra bladet og baggrundsmateriale og fakta samlet på www.sl.dk/tema

Helen Østergaard og Inger Simonsen er seksualvejledere for døvblindfødte. Opgaven indebærer mange dilemmaer og etiske udfordringer.

Af Maria Rørbæk
Foto: Lars Horn/Baghuset

DØVBLINDE ■ Verden er tømt for lyde. Ingenting er at se.

Der er kun mørke og tavshed.

Og dufte.

Roserne i haven.

Og smag.

Purløg fra krydderhjørnet.

Og berøringer.

Skiftet i underlaget under dine fødder.

En skulptur du kan gribe fat i.

Fornemmelsen af sten mod hud.

Ru her. Glat dér. Et vandsprøjt i dit ansigt.

Og så er der en hånd, der griber fat i din.

Små bankeslag mod din håndflade. Bevægelser med betydning. En streg. En cirkel. Tegne, der bliver til ord:

- Hej. Det er Inger. Hvor er du på vej hen?

Døvblindfødte, der absolut intet kan se og høre, har kun føle-, smags- og lugtesansen at gøre godt med, når verden skal mødes og forstås.

Andre har en lille syns- og/eller hørere. På Døvblindecentret i Aalborg prøver personalet at skabe nogle rammer for den lille handicapgruppe, så de kan få et godt liv.

Konsulenterne Inger Simonsen og Helen Østergaard arbejder blandt andet med den seksuelle dimension i tilværelsen. Inger Simonsen er konsulent i spørgsmål, der har at gøre med de 37 voksne beboere på cen-

tret. Helen Østergaard støtter andre voksne døvblinde i resten af Danmark.

Begge er uddannede socialpædagoger og har taget en efteruddannelse som seksualvejleder i 1993, så døvblindfødtes seksualitet har været en del af deres arbejdsområde i de sidste tolv år.

Vanskelig kommunikation

Opgaven med at være seksualvejleder for døvblindfødte er ikke altid lige nem.

- Der er mange dilemmaer, fordi vi i høj grad skal ind og fortolke beboernes ønsker, siger Inger Simonsen.

Den store udfordring ligger i kommunikationen.

Døvblinde, der slet ikke kan hverken se eller høre, har mulighed for at udtrykke sig ved hjælp af et tegnsprog, der bygger på berøringer. Der er et håndalfabet, så i princippet kan man udtrykke alt. Problemet er bare, at døvblindfødte jo først skal have ord for ting, følelser og begreber. For det først er de nødt til at lære at stave til hvert enkelt ord, for når man hverken kan se eller høre, hjælper viden om at k-o-p betyder kop jo ikke en, så man også kan stave til o-p. For det andet kan døvblindfødte kun forbinde ord med noget, de selv har erfaret.

- Man skal have indtryk for at kunne give udtryk. Derfor gælder det om at præsentere dem for forskellige ting og oplevelser og så koble ord på, siger Inger Simonsen.

Flertallet af mennesker med medfødt døvblindhed har svært ved at lære håndalfabetet og kommunikerer i stedet ved hjælp af gester, bevægelser og tegn. Nogle få kan også kommunikere ved hjælp af en hørere, ligesom en del med synrest bruger døves tegnsprog.

Brug nettet

Læs mere: se temaet
om handicappede og seksualitet på www.sl.dk/tema

Døvblindfødtes seksualitet har været en del af Inger Simonsens (til venstre) og Helen Østergaards (til højre) arbejdsliv de sidste tolv år.

- Ellers er det svære, at man let kan komme i tvivl om udspil kommer fra personalet eller fra beboeren selv, siger Inger Simonsen.

Som eksempel nævner hun en episode, hvor personalet mente, at to af beboerne - Sarah og Jonas - var blevet kærestepar.

- Beboerne havde svært ved at udtrykke sig om det, for de vidste slet ikke, hvad det vil sige at være kærestepar. De ser sjældent nogen kærestepar, de kan spejle sig i, fortæller Inger Simonsen.

Så arrangerede hun og Helen et kærestekursus for de formodede kærestepar og to andre beboere. De lavede blandt andet nogle rollespil, hvor kursisterne legede at de var kærestepar, og et rigtigt kærestepar kom på besøg og viste, hvordan man kan være kærestepar - for eksempel at man kan sidde tæt sammen og kysse.

Kursisterne lærte tegnet for kæreste - to fingre, der føres mod hinanden, og bagefter spurgte Helen og Inger kursisterne om, de havde nogen kæreste eller gode venner.

Sarah mente, at hun havde en kæreste, nemlig Jonas.

Jonas mente derimod ikke, at han havde nogen kæreste. Sarah var hans gode ven.

- Så fortalte vi dem, at de skulle være enige om, de var kærestepar eller venner, og de

besluttede at være venner. Der var sket en afklaring og begreberne faldt på plads, siger Helen Østergaard.

Hun og Inger Simonsen lægger vægt på, at seksualitet ikke kun handler om kønsorganer og teknik.

- Det er også vigtigt, at der er fokus på følelser for seksualitet er jo noget vitalt og livsbekræftende, siger Helen Østergaard.

Seksualitetens særlige udtryk

Netop fordi døvblindfødte sjældent får inspiration fra pornografiske og erotiske medier og heller ikke ser alle samfundets normer, får deres seksualitet ofte et helt andet udtryk end normen.

- En af beboerne skulle for eksempel altid have et blåt ringbind med i seng. Min tolkning er, at han forbandt det blå ringbind med en person, han havde kendt og haft et godt forhold til, og så tog han den positive energi med ind i sin seksualitet. Seksualtekniske hjælpemidler som dildoer eller kunstige skeder har de færreste mennesker med medfødt døvblindhed glæde af, fordi det virker for abstrakt. De har brug for noget tryk fra dagligdagen, siger Inger Simonsen.

- På et tidspunkt var der for eksempel en beboer, der havde lært at onanere ved

hjælp af en pind, han havde fundet i skoven. En af de andre pædagoger spurgte om, vi ikke kunne få ham til at bruge et rigtigt, seksualteknisk hjælpemiddel, men hvorfor skulle vi det? Vi har den holdning, at hvis det fungerer, er det rigtigt, supplerer Helen Østergaard.

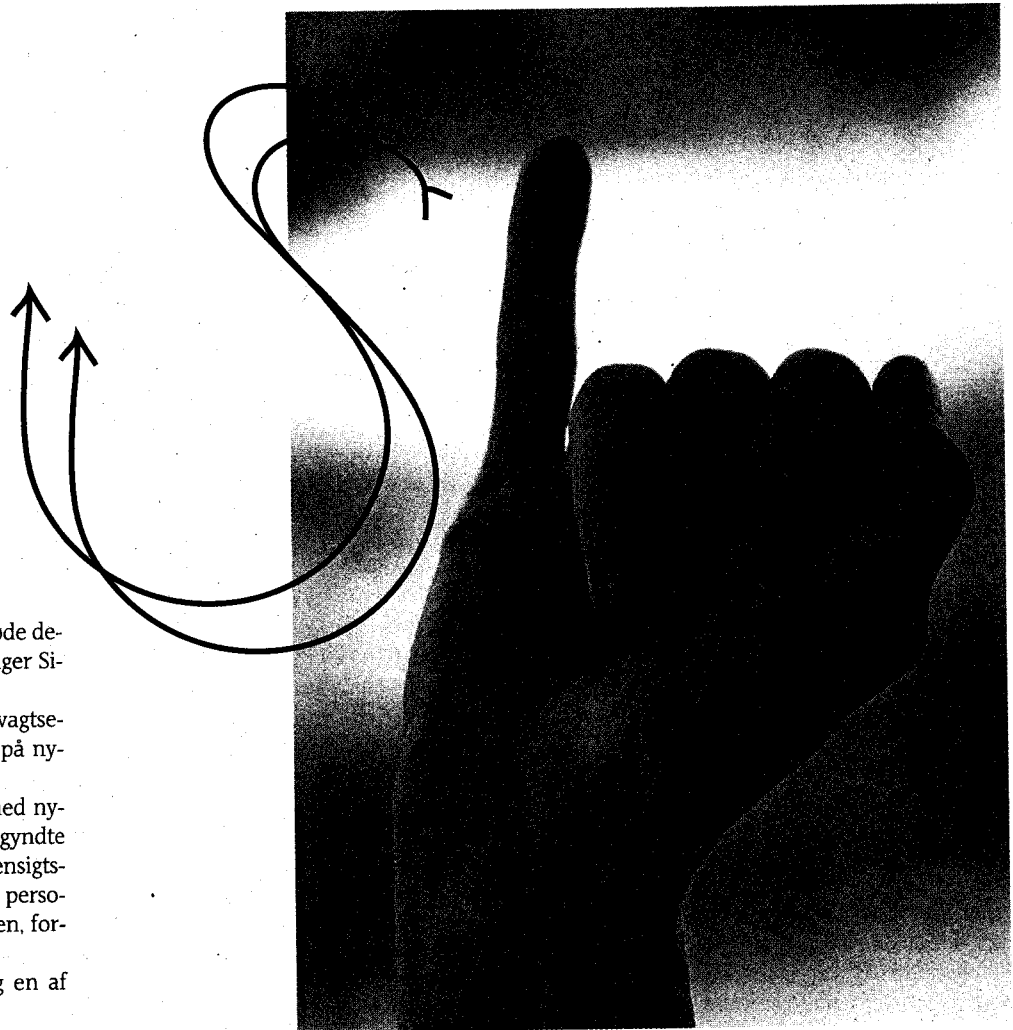
Hun har erfaret, at døvblindfødtes seksualitet i høj grad handler om egenseksualitet.

- Muligvis får de en kæreste, men det er meget sjældent. Deres seksualitet handler ikke om at gå ned i Jomfru Ane Gade en lørdag aften og finde en kæreste. De færreste døvblindfødte forbinder seksualitet med noget, der hænger sammen med et andet menneske. Det handler om at lære kroppens signaler at kende. Om at få støtte til at lære at mærke lyst og få støtte til at lære at få udløsning, siger Helen Østergaard.

Ud over at arrangere brugerkurser består seksualvejledernes opgave især i at rådgive personalet. Både i konkrete sager og generelt.

- Vi lægger vægt på at tale med personalegruppen om, at der skal være et seksualvenligt miljø. Hvis nogen bliver "taget" i at onanere inde i stuen, skal de ikke have et rap over fingrene, men stille og roligt

Sådan vises tegnet for seksualitet: Lillefingeren føres rundt i en S-bevægelse

guides til private område. Vi skal møde deres seksualitet med respekt, siger Inger Simonsen.

En konkret sag handlede om en svagtseende beboer, der var meget tændt på nylonstrømper.

- Når han fik øje på en kvinde med nylonstrømper, sprang han hen og begyndte at røre ved dem. Det var meget uhensigtsmæssigt, for han gjorde det både på personale, gæster og ældre damer i bussen, fortæller Helen Østergaard.

Der måtte findes en løsning, og en af pædagogerne fik en ide.

Hun tog ham med ind i en genbrugsbutik, og sammen købte de netop de damestrømper og sko, der virkede mest attraktive på ham.

- Han værdsætter dufte meget i sit seksualliv, så genbrug kunne være en ekstra tænding, siger Helen Østergaard.

Skriftlige handleplaner

Som altid når det handler om seksualop-læring, blev der udarbejdet en skriftlig handleplan ud fra mindsteindgrebsprincippet.

En gang om ugen skulle pædagogen gå med beboeren ind på hans rum og hjælpe ham med at finde strømper og sko frem.

- Så bad han hende om at tage strømperne på. Det blev taget op på et møde, og handleplanen blev ændret, så der stod, at hun tog strømperne på, fortæller Helen Østergaard.

Nu kunne beboeren få udløsning ved at onanere, mens han rørte ved nylonstrømperne.

- Men det var ikke sådan, at han tog buk-

serne af. Han klarede det ved hjælp af nogle knibeøvelser, siger Helen Østergaard.

Fra starten var det meningen, at beboeren selv skulle lære at tage over - og det lykkedes også, så han efterhånden selv kunne klare det ved selv at tage nylonstrømperne på.

- I nogle år gik det godt, så begyndte han at virke utilfreds og frustreret, selv om han lige havde været i enerum. Vi tænkte, at det med tiden måske var blevet lidt kedeligt for ham - lige som det også kan gøre for andre mennesker, der får brug for at få nogle andre boller på suppen. Vi bestemte, at jeg skulle prøve at gå med ham ind i det private rum for at se om, jeg kunne hjælpe ham. Jeg kunne se, at han tog nylonstrømperne uden på sine cowboybukser, og så foreslog jeg ham, at han skulle tage dem på sine bare ben. Først så han ud som om, han tænkte, at det var helt skørt - men da han

bagefter kom ud af sit rum, grinede han. Bagefter har der ikke været nogen problemer. Man kan tænke, at hvorfor kunne han ikke selv have fundet ud af sådan en lille ting som at tage cowboybukserne af? Men det kunne han altså bare ikke. På den måde har mange af beboerne brug for ekstra støtte, fortæller Inger Simonsen.

Helen Østergaard indskyder:

- Det, at han fik vores retningslinier, gav ro. Vi accepterede hans lyst. Den fik bare en anden indpakning.

Hensyn til personalet

Alle medarbejdere er forpligtet til at vejlede den enkelte beboer i sin seksuelle udvikling på lige fod med øvrige udviklingsområder, men det er frivilligt om medarbejderen selv vil være en aktiv hjælper eller henvise til en anden.

- Det er sket, at nogen har sagt nej, men

Tina Olsen mærker en besked i hånden. I princippet kan man udtrykke alt med håndalfabetet, men døvblindsfødt kan kun forbinde ord med noget, de selv har erfaret.

i de fleste tilfælde siger personalet ja til udfordringen. Generelt har kvinder nemmere ved at arbejde med beboernes seksualitet end mænd. Mænd synes måske, det er mere grænseoverskridende, mens kvinder mere tænker, at det skal jo gøres, vurderer Inger Simonsen.

For nogle år siden påtog to mandlige pædagoger sig at vise en beboer, hvordan man kan anvende onaniteknik. De demonstrerede det ved at gøre det på sig selv.

- Derved brugte de samme metode, som vi også bruger i mange andre sammenhænge, hvor beboerne lærer ved at aflæse andres handlinger og bruge pædagogerne som rollemodeller, siger Helen Østergaard.

- Pædagogerne gjorde det ikke samtidig, men så kunne de støtte sig til hinanden og tale om det bagefter, supplerer Inger Simonsen.

I ansættelsessituationer indgår seksualitet sjældent som et tema, men det bliver pointeret, at man skal kunne rumme tæt fysisk kontakt med beboerne.

- Man kan ikke arbejde med døvblindsfødt, hvis man er meget kropsforskrækket. Her på stedet er beboernes seksualitet blevet en naturlig ting for os. Vi tager hånd om det, lige som vi tager hånd om mange andre ting. Det er mest, når vi får studerende ind, at vi lægger mærke til, at det ikke er helt naturligt for andre. Vi skal huske at informere de studerende om, hvad der sker, når nogle af beboerne for eksempel går i enerum, siger hun.

Spørgsmålet om seksualvejledningen nogle gange er gået over grænsen, så beboerne er blevet påduttet noget, de slet ikke

havde lyst til, får Inger Simonsen og Helen Østergaard til at tøve. For hele problemstillingen i arbejdet døvblindsfødt er jo netop, at det er meget svært at vide.

- Men vi tror det ikke. Efter og under kurserne prøver vi hele tiden at evaluere ved at aflæse beboernes kropssignaler og respekttere, hvis de siger fra, siger Helen Østergaard.

- Vi er også opmærksomme på, at vi skal være sikre på, at det, vi tror handler om seksualitet, også handler om seksualitet. Man kan godt være for hurtige til at tolke. Hvis en beboer for eksempel gentagne gange klør sig i skridtet, behøver det ikke være tegn på en seksuel frustration. Det kan jo også skyldes noget helt andet som for eksempel eksem. Hvis en person pludselig begynder at onanere mere end han/hun plejer, kan det også være, fordi personen ikke kan overskue resten af sin verden og søger tryghed. Eller det kan være et tegn på kedsomhed. Vi prøver at se på helheden og foretage grundige observationer, uddyber Inger Simonsen.

Overset seksualitet

Helen Østergaard og Inger Simonsen kan til gengæld godt være bekymrede for, at nogle beboere ikke får den hjælp til seksuel udvikling, som de kunne have glæde af. Personalet instruerer kun i onani, hvis der er tegn på særlige seksuelle problemstillinger.

- I mange tilfælde kan vi se, at de selv finder ud af det, men der er også nogle, der tilsyneladende slet ikke har opdaget deres seksualitet, siger Helen Østergaard.

Inger Simonsen supplerer:

- Vi har for eksempel en kvindelig beboer på nogle-og-halvtreds, som vi aldrig har set være seksuel aktiv. Hun er meget skeptisk overfor alt nyt, så hvis vi pludselig kom med et massageapparat, ville det gå helt galt. Det kan jo også være, at hun slet ikke har en seksualdrift - måske fordi den er blevet dæmpet af medicinen - men vi må nok sige, at det er et eksempel på et dilemma, vi ikke har løst. Er det forkert, at vi ikke hjælper hende med at få et seksualliv? Eller ville det være endnu værre at gå i gang med noget, som måske overskred hendes grænser og som hun havde svært ved at sige fra over for? Der er jo mange ting, der kan virke grænseoverskridende på døvblindsfødt. For eksempel er det svært at lave en gynækologisk undersøgelse uden fuld narkose, fordi det let bliver meget angstpræget, når personen ikke forstår sammenhængen og meningen i det, lægen vil foretage sig med hende. Jeg tror, vi må sige, at vi lader dilemmaet stå, og at vi ikke har fundet den optimale løsning. I det konkrete tilfælde gør vi ikke noget. Det vigtigste er at se, om det ser ud som om, beboerne som helhed har det godt. Men jeg kan da ikke lade være med at tænke på, hvis jeg selv først fandt ud af, at der var noget, der hed seksualitet, når jeg kom op til Sankt Peter. Så ville jeg blive godt sur!

mrk@sl.dk

Alle navne på beboerne - pånær de, der optræder på fotos - er ændret af redaktionen.

S vil stoppe hjælp til købesex

Vejledningen "Seksualitet – uanset handicap" bør ændres, så det ikke længere fastslås, at pædagoger og andre må hjælpe handicappede i kontakt med prostituerede. Det mener Socialdemokraterne, men social- og ligestillingsminister Eva Kjer Hansen (V) synes, vejledningen er god

Af Maria Rørbæk

HANDICAPPEDE ■ Dobbeltmoralisk. Sådan stempler Socialdemokraternes ligestillingsordfører Kirsten Brostøl den del af Socialministeriets vejledning "Seksualitet – uanset handicap," der fastslår, at pædagoger og andre medarbejdere gerne må hjælpe handicappede i forbindelse med prostituerede.

– Det er dobbeltmoralisk, at samfundet med den ene hånd gør en indsats for at forebygge prostitution og hjælpe kvinder ud af prostitution, og med den anden hånd støtter efterspørgslen efter prostituerede, siger hun.

Fagbladet Socialpædagogen har lavet en rundspørge, der viser, at 11 ud af 27 handicaptilbud har hjulpet brugere i kontakt med prostituerede. (Socialpædagogen nummer 17, 2005.)

Efterfølgende har Kirsten Brostøl stillet spørgsmål til Socialministeren i håb om at ændret vejledningen, men det har Social- og Ligestillingsminister Eva Kjer Hansen bestemt ikke til sinds at gøre.

– Prostitution er ikke kriminelt i Danmark, og derfor kan handicappede jo lige som alle andre tage kontakt til en prostitueret. Som handicappet, der for eksempel er bosiddende på en institution, kan man bare være i en vanskeligere situation, så man simpelt hen har brug for nogen til at formidle kontakten, siger hun.

Handlede kvinder

På ligestillingsministeriets hjemmeside, www.lige.dk, har I skrevet, at det er regeringens klare mål at forhindre at kvinder handles til Danmark, ligesom det er målet at støtte de kvinder, der allerede er blevet ofre for kvindehandel...

– Ja, absolut, og jeg synes jo også at prostitution er et socialt problem.

Men er det så ikke problematisk, at det offentlige øger efterspørgslen ved at gå ind og formidle kontakten?

– Vi sætter ind på rigtig mange områder i forhold til at få stoppet handlen med kvinder, men vi kommer ikke uden om at prostitution i Danmark ikke er kriminelt, og så synes jeg blot, at der også skal være mulighed for at handicappede kan få hjælp til at få formidlet en kontakt, hvis de har brug for det.

Hvad nu hvis de får formidlet kontakt til en prostitueret, der er handlet?

– I det øjeblik man får mistanke om, at det kan være en kvinde, der er handlet, vil jeg gå ud fra at man reagerer på det og tager kontakt til myndighederne.

Men har man som pædagog en særlig forpligtelse til at prøve at undersøge det?

– Jeg vil gerne opfordre til, at man er bevidst om at reagere, hvis man får mistanke om, at det er en, der er handlet.

Så det vil du opfordre til, men det er ikke noget krav?

– ...Jeg vil opfordre til det.

Et dilemma

Kirsten Brostøl ønsker ikke at forbyde, at handicappede går til prostituerede. De skal bare ikke kunne få hjælp til det gennem det offentlige system, mener den socialdemokratiske ligestillingsordfører.

Vil det ikke i praksis være det samme som at fratage nogle handicappede muligheden for at gå til prostituerede? Hvis en person for eksempel har et talehandicap, er han jo nødt til at få hjælp til at etablere kontakten?

– Jeg er godt klar over, at det er et dilemma, men jeg kan ikke forsvare, at det offentlige tilskynder til prostitution.

Men er du enig i, at det betyder, at handicappede mænd stilles ringere end ikke-handicappede?

– Jeg ved godt, at handicaporganisationerne siger, at det er et spørgsmål om ligestilling mellem handicappede og ikke-handicappede, men man kan også se det som et spørgsmål om ligestilling mellem mænd og kvinder. Og hvad med de handicappede kvinders rettigheder? Jeg er grundlæggende imod den opfattelse at mænd har ret til sex. Et seksuelt forhold er et gensidigt for-

Strid om økonomien

Nogle kommuner betaler handicappedes udgifter til prostituerede. Andre gør ikke.

Nu skal Den Sociale Ankestyrelse tage stilling til en klage fra en handicappet mand i Århus, der har fået afslag fra Århus Kommune, der ikke vil betale for en escortpige.

Hvis han ender med at få medhold, vil Eva Kjer Hansen ændre loven.

– Uanset om det skulle være den ene eller den anden paragraf i serviceloven det sker i medfør af, så vil jeg ikke acceptere det. Seksualitet er ikke en offentlig opgave. Det er en privat sag, si-

hold som kræver to mennesker, der begge ønsker det.

Nogle vil sige, at de prostituerede også selv ønsker det?

– Ja, men der er ingen, der skal bilde mig ind, at når nogen tager sig betalt for at have sex er det fordi de ønsker det og synes det er sjovt. Prostituerede er en udsat gruppe.

Burde man så ikke forbyde alle at købe sex – handicappede såvel som ikke-handicappede?

– Personligt mener jeg også, at det burde være strafbart at købe sex, men det mener mit parti ikke. Men det er en anden diskussion. Dette er ikke en diskussion af om det bør være lovligt eller ulovligt at købe sex. Det handler om, hvorvidt det offentlige skal tilskynde til prostitution, og det mener Socialdemokraterne ikke.

Men vejledningen "Seksualitet – uanset handicap" blev jo lavet under en socialdemokratisk socialminister, Henrik Dam Kristensen...

– Ja, men selv om den er blevet lavet af en socialdemokrat, er jeg villig til at lave den om.

mrk@sl.dk

Læs hele interviewet med Kirsten Brostøl og Eva Kjer Hansen via denne artikel på www.sl.dk/socialpædagogen